

Mistä itseymmärryksen ja identiteetin rakennuspuut?

Juha Hämäläinen

Sosiaalipedagogiikan oppihistorialliset juuret ovat filosofisessa antropologiassa. Alan ensimmäiset teoreetikot olivat kiinnostuneita ihmisen kasvatuksen sosiaalisista ehdoista, periaatteista ja edellytyksistä. Heitä elähdyttivät kysymykset siitä, miten ihmisestä tulee moraalinen persoona ja toimelias yhteiskunnan jäsen. Tästä käsin he jäsenivät kasvatuksen mahdollisuuksia ja rajoja ja tulkitsivat sosiaalipedagogiikan luonnetta ja tehtävää.

Alusta lähtien huomiota kiinnitettiin sosiaaliseen todellisuuteen, jossa lapset varttuvat ja jossa kasvatusta harjoitetaan. Painopiste ei kuitenkaan ollut empiirisen tiedon hankinnassa vaan ihmisen yhteis- ja yhteiskuntasuhteiden käsitteellisessä jäsentämisessä yksilön henkilökohtaisen kasvun ja yhteiskunnallisen kehityksen kannalta. Sosiaalipedagogiikka nähtiin ensisijaisesti kasvatustilanteiden vastauksena sosiaalisiin haasteisiin, ihmisten sosiaalisia tarpeita kohtaavana ja yhteiskunnallisia epäkohtia korjaavana pedagogisena ajatteluna ja toimintana.

Jo varhaisvaiheessa sosiaalipedagogiikan käsitteen ympärille syntyi monipuolinen ajattelu- ja keskusteluperinne, joka viritti sosiaalisiin tarkoituksiin suuntautunutta pedagogista toimintaa. Perustettiin yhteiskunnallisen kasvatuksen instituutioita, kehitettiin pedagogisia työmuotoja ja -menetelmiä. Ajattelussa korostuivat kasvatuksen yhteisöllinen luonne ja pyrkimys sosiaalisen hädän pedagogiseen lievittämiseen. Sosiaalipoliittinen eetos oli vahva.

Filosofisen antropologian näkökulma tarjosi monipuolisesti mahdollisuuksia syvälliseen ihmisen eksistenssin tarkasteluun, mikä avasi ymmärrystä ihmisestä kasvatusta tarvitsevana ja toteuttavana historiallis-kulttuuris-yhteiskunnallisena olentona. Samalla kasvatuksen ja sivistyksen ehtojen

tarkastelu kiinnittyi sosiaalieettisiin pohdintoihin pedagogiikan merkityksestä hyvän elämän, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, kansalaishyveiden ja ihmisten keskinäisen solidaarisuuden vahvistumiselle yhteiskunnassa.

Varhaisessa teorianmuodostuksessa korostuivat humanistiset ihanteet. Yhteiskunnallisen kasvatuksen katsottiin luovan edellytyksiä ihmisarvon mukaisen elämänmuodon kehittymiselle. Kasvatus ymmärrettiin ihmisen tärkeimmäksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi, jota ei tule alistaa ihmistä välineellistävälle taloudellisille tai poliittisille intresseille. Sosiaalipedagogiikan käsitteen ympärille syntynyt tieteellinen keskustelu sai paljon virkeitä varhaisemmasta kasvatustilanteesta keskusteluperinteestä antiikin suurten filosofien kirjoituksia myöten.

Sittemmin, erityisesti 1960-luvulta alkaen sosiaalipedagoginen ajattelu, keskustelu ja teorianmuodostus ovat etäännyneet varsin kauas filosofis-antropologisesta ja moraalifilosofisesta lähtökohdastaan. Se on osin korvautunut empiirisellä psykologisella ja sosiologisella tutkimustiedolla, kiinnostuksella ihmisten reaalisiin elinoloihin ja yhteiskunnan toimintamekanismeihin. Yhtäältä kyse on ollut sosiaalipedagogiikan sulautumisesta sosiologiseen yhteiskuntatutkimukseen, toisaalta alan ammatillistumisesta ja filosofis-antropologisen näkökulman korvautumisesta ammatillis-käytännöllisillä intresseillä.

Trendi on ollut samankaltainen eri maissa, ylipäätään kaikkialla, missä on ollut sosiaalipedagogiikan käsitteen ympärille muodostunutta aitoa tutkimus- ja teoriaperinnettä ja missä alaa on kehitetty akateemisena oppialana. Keskusteluissa viitataan enää suhteellisen vähän filosofis-antropologisen teoriaperinteen varhaisiin rakentajiin kuten Paul Natorpiin ja Herman Nohliin Saksassa ja José María Quintanaan ja ennen häntä vaikuttaneisiin ajattelijoihin Espanjassa. Monessa maassa sosiaalipedagogiikasta on tullut faktisesti kasvatustieteiden haara tai johdannainen, yksi sen ammatillisista sovelluskentistä.

Vaikka Suomessa sosiaalipedagogiikkaa onkin kehitetty oppialana, joka kontribuoi laajasti eri ammattiryhmien työhön erilaisissa kasvatus- ja hyvinvointityön konteksteissa, olisi välttämätöntä selkiyttää sen suhdetta eri tieteenaloihin ja tutkimusperinteisiin. Pienenä oppialana sosiaalipedagogiikka jää helposti muiden jalkoihin. Asiaa ei helpota se, että joidenkin alan edustajienkin mielikuvissa sosiaalipedagogiikka määrittyy pikemmin ideologiaksi kuin tieteksi – tai vähintäänkin tieteen ideologisoiduksi ja politisoiduksi hybridiksi.

Sosiaalipedagogiikka etsii edelleen itseään, vaikka on ollut jo aikapäiviä kypsässä iässä. Itseymmärrystä rakentava intellektuaalinen keskustelu,

jossa erilaiset näkökohdat ja tulkinnat kohtaavat ja ottavat mittaa toisistaan, on yhä tarpeen ja myös ratkaisevaa alan kehitykselle. Tällaisesta keskustelusta syntyy tieteenalan identiteetti – ja samalla kyky tehdä itseä ymmärrettäväksi muiden tieteenalojen toimijoille. On muodostettava näkemystä tutkimuskohteesta, tehtävästä, metodologiasta, käytäntösuhteista ja suhteesta muihin oppialoihin.

Keskustelun sosiaalipedagogiikan luonteesta ja asemasta tieteiden järjestelmässä voisi käynnistää vaikkapa siitä, mikä on sen suhde filosofis-antropologisen kasvatustutkimuksen juuristoonsa erotuksena nykyisestä sosiologis-ammattillisesta suuntautumisesta. Samassa yhteydessä voisi avata ja arvioida tulkintoja, joissa siitä luodaan tieteen kaapuun puettua mielikuvaa poliittis-ideologisiin intresseihin kiinnittyvänä ajatteluna ja liikkeenä.

